

բառին առած է այն դիրքը ուր անպատճառ շեշտը վրան կ'իյնայ, մինչ աշխարհաբարին մեջ հարկ է որ շեշտի նշանը գնենք: «Եթէ վրան պիտի զգերակուրան համարելը...», — «Եթէ կերակուրները պիտի...», Բայց Ենթիկ չպիտի կրնար զայդ այդպէս ընել եթէ չ նախդիրը չըլլար. քանզի «վրան պիտի կերակուրան», կամ «պիտի կերակուրան», կամ «պիտի կերակուրան», շփոթ պիտի պատճառէին, 'պիտի»ը «կերակուր»ին սծականն ըլլալու երեւոյթը պիտի ունենար, փոխանակ ստորագրելն ըլլալու:

Արդի հայերենով ալ Ենթիկի իստուածքը կրնանք կրնել եթէ չ նախդիրը գործածենք. «Եթէ պիտի զգերակուրներն համարելով ուխտաւոր էին», Եւ աս պիտի ըլլար էն գեղեցիկը:

Ընդհանրապէս դիմաւոր բայով վերլուծուած ձեւը աւելի վայելուչ է, աւելի յստակ եւ աւելի ուժեղ: Այս սկզբունքն է զոր ի մահ պահել պարտինք միշտ: Տղեզ է ըսել «զհաւնելն դեւի գրեւ եւս յայտ արար», Ենթիկ պիտի զգուր սակէ. «անկա կ'ըսէ՝ «Եւ զի գեւ զգեւ ոչ հանէ, զայն իսկ յայտ արար», Արդի հայերենով ալ ազեղ պիտի ըլլար ըսել՝ «գեւին դեւ չհանելն ալ յայտարարեց», փոխանակ գրելու՝ «Թէ գեւ զգեւ չի հաներ, զայն եւս յայտարարեց»:

Գիմաւոր բայով բացատրութիւնը աւելի ուժեղ է քան գերբայով յօրինուածը: Զ. օ.

— «Աշխարհը չըզոյնեալ գրամական նպատակ պիտի արուի», — «Անոնց որ ուշիւտելն են ուղիւ, գրամական նպատակ պիտի արուի»:

— «Իբ ընդունել չըզոյնեալ կրնայ իր ազը սիրել. եւ իր ազը չըզոյնեալ կրնայ մարդկութիւնը սիրել», — «Ին որ զի ընդունելն չի սիրել...», «ն որ զի ուղիւ չի սիրել...»:

— «Պատիժի արժանի գործ չըզոյնեալ պատիժը պիտի կրէ», — Ան որ պատիժի արժանի գործ մը կ'ըսէ»:

Այս բացատրութեանց դիմաւոր բայով յօրինուած ձեւերը աւելի երկայն են քան գերբայով ձեւերը, բայց աւելի զորտուր են, եւ աւելի ուժեղ շեշտի ընդունակութիւն ունին:

93. Արդի հայերենի մէջ բայերու ապառնի ժամանակը «պիտի»ով կը շինուի: Կուզէի ուշագրութիւն հրատիրել այդ թանձր ու կոպիտ ձեւին վրայ որ եթէ աղտա մը չէ, պակասութիւն մը պէտք է սեպուի: Գրաբարը աննշանակ մասնիկով մը կը շինէ ապառնին, սիրեմ — սիրեցի — սիրեցիցի. Ֆոնանսերենը, j'aimeն կը

հանէ j'aimeրai, անգլիերէնը թէեւ յառաջադիր օժանդակով մը կը յօրինէ ապառնին, shall կամ will, գոնէ միավանկ մ'է այն եւ ոչ մերինին պէս երկավանկ բառ մը: Մեր ապառնակներու «պիտի»ն աննշանակ մասնիկի մը դերը կատարելու պաշտօն ունի, եւ իր խոշորութիւնը անյարմար կը կացուցանէ զինքը այդ դերին: Անոր կրճատեալ գաւառական ձեւը, որ, շատ աւելի նպատակայարմար է եւ ազուր, ինչպէս կը գործածուի Ակնայ բարբառն մէջ. — որ խօսիմ, որ խօսի, որ խօսի: Իսկ ձայնաւորէ առաջ ր. — ր'երթամ, ր'երթաս, ր'երթայ, ր'երթայի, եւ այլն: Այս ձեւը կ'արժէ մտցնել արգի գրաւոր հայերէնի մէջ իբրև բարեփոխութիւն:

Թիւրիմացութեան տեղի շտալու համար պէտք է աւելցնեմ թէ Ակնայ բարբառով «պիտի», խօսիմ, «պիտի», երկամ եւս կ'ըսուի, բայց ոչ թէ ապառնի իմաստով: «պիտի երթամ», կը նշանակէ «պարտիմ երթամ», «պէտք է որ երթամ»: Ու աս պարագային «պիտի», ին անխոռ ձեւը հարկաւոր է իմաստին համար:

Ինչպէս որ «կայ — խօսի», «կայ — խօսիցի», հին ձեւը ամբողջութեամբ է «կայ — խօսի կամ ինչ խնդայ»: Ի, անպէս ալ «պիտի խօսիմ»ը վայելչապէս կրնայ ամբողջութեամբ «որ խօսիմ», ձեւին:

(Ըրուակներ) Մ. Ս. ՔԱՐՈՒՆԵԱՆ

ԶՕԿՈՐԷՆԻ «ԸՆԱՆ», ԾՈՂԿՈՐԸ

Զօկ բարբառում յաճախ գործածուող այս շարկապը, որ համապատասխանում է իր իմաստով գրական «ու»ին, հանդուցեալ լեզուաբան Ս. Սարգսեանի ծանօթ ուսումնասիրութեան մէջ (Վզուցեցող բարբառը», Մոսկուա, 1883) մնացած է առանց լուսաբանութեան եւ տեղի տուած է, ըստ իր, սխալ ենթադրութեան:

«Կայ մի շարկապ, — ասում է հեղինակը, (էջ 128) որ մեկնութեան կարտ է. այդ շարկապը բարկացած է նոյն շինքի, որի վերայ աւելանում է նա (կամ նա, ինչպէս՝ վարայ, վերայ — վարան, վերան). օրինակ «իս ը նա դու» (կամ իս ը նա դու), «ձի ընամ» ջերի»:

1 Իմմ «ու», շարկապը, որ Զօկրէնում արտասանուում է «ու» որ «ար ու բոր», > «սոր բոր»:

եւայլն: Արգեօք այդ այն նա չէ՞, որ գրականա-
կանութիւն էլ զնվում է (միայն առջեւից) ե-
հետ = նե-ս,:

Ըստ իս՝ սոյն «ընա» կամ «ընան» ոչ
մի առնչութիւն չունի «ու» (զօկ. «ը») շաղ-
կապի հետ, եւ ծագումով էլ հայկական չէ,
այլ թուրքերէն «իլ»ն է, որ ճիշտ միեւնոյն
պարագաներում երեւան է գալիս նաեւ Պոլ-
սասայ բարբառում: Գուցէ այլ բարբառնե-
րում եւս, որոնց անձանօթ եմ:

Գտնուելով չեղող վերջին -ի վանկի վրայ,
-ին սղուել է ոչ միայն հայերէնում, այլ եւ
թուրքերէնի մէջ, այնպէս որ թուրքերէնում
հասարակապէս կարելի է լսել «օրան իլ» (իս՝

իլն) Իեօի-բ, (փայտ եւ անուխ — բարացի
«փայտի հետ անուխ») եւ «օրան: ՚իլ Իեօի-բ»,
Նոյն ձեւով եւ Պոլսասայ բարբառում, «ես
իլն գուն», «Արմն իլն Գիրգորը», եւն,
Թուրքերէն լի նա գառնալը նոյնպէս տարօրի-
նակ չէ, քան որ էլ եւ ն շատ յաճախ փոխա-
նակում են իրար, ինչպէս «նալէթ», եւ «լալ-
լէթ», «նալըն» եւ «լալըն» եւն, մինչ պոլսա-
կան տառակերէնի կն էլ գաւառական փոխա-
նութեանց մէջ լուում է միշտ «, ինչպէս՝
«դէրդ», — «դարդ», «քէմբ», — «քա-
մար» եւն:

Վիճնն, 1 Սեպտ. 1909:
ՄԵՍՏՈՐ ՎԱՐԻ. ՄԱՆՍՈՒՐԵՆՅՑ

Ա Ա Պ Ս Մ Ա Ն Յ Տ Ո Ւ Ն
Ս Ա Ս Մ Ա Ն Յ Տ Ո Ւ Ն

Հայ ժողովրդական դիցազնավեպի նոր «Վարիանտ» (Կարկուռ քաղաքում):

Գ Ր Ի Ա Ռ Ա Ի Տ. Չ Ի Թ Ո Ւ Ն Ի

Ս Ս Մ Մ Ա Ն Յ Տ Ո Ւ Ն

Ա.

(Ը-բ-ն-ն-ի-ի-ն-ն)

Մանասոր ու Բարիասոր:

Մանասոր ու Բարիասոր:

126. Պապիկ ընցաւ յանէճ, (է) ան գեացին
թակա՛օրի՛) ախշկայ յանէճկվէ ընցան, ախշիյ
վիրուց ըզչաւրէն էթալ, ըզչաւրէն էթալ,
Սանասոր ընցաւ՝ չաւրէն չաւրէն (ընկեալ
գլէտին, Սանասոր կղաւ ըզչաւրէն առաւ, պապիյ
չէթոխ, ըսաց.

— «Ենիկ ըսա չաւրէն էթալ վըր ձի,
ընկեալ գլէտին»:

127. Ախշիյ վիրուց զանչեց՝ (ը)սաց.

— «Պապիկ, (ը)սաց, չաւրէն թըլ(ը)
կէնայ քոյլ՝ լէ էտա էրկու մանրան ա զէն
լանա՛վար սպանած»:

128. Ելաւ թակա՛օր զանչեց տարաւ զէտա
էրկու մարտեր, (ը)սաց.

— «Եկէյճ իրմ ի՛նչ կու զէյճ վըր ախշը-
քին, զիմ թակա՛օրութէն էլ ուզէյճ՝ տոտամ»:

129. Ասին. «Քըլ թակա՛օրութէն պիրօզ
եղի քոյլ՝ մի թակա՛օրութէն չպիտի մինք էլ՝

126. Պապիկն անցաւ առաջ, էլան գացին
թագաւորի աղջկան պատու հանէն անցան, աղջիկը
վերէն թաշկինակը ձգեց. թաշկինակը ձգեց,
Սանասոր անցաւ՝ թաշկինակն ընկաւ գետին,
Սանասոր կող. եցաւ թաշկինակն առաւ, պապիկը
չթողաւ ըսաւ.

— «Այս թաշկինակը ձգեց իմ վրաս,
ընկաւ գետին»:

127. Աղջիկը վերէն կանչեց ըսաւ.

— «Պապիկ, ըսա, թաշկինակը թող կենայ
քեզի, բայց այդ երկու մարդերն են այն գազանն
սպաններ»:

128. Ելաւ թագաւոր կանչեց տարաւ այդ
երկու մարդերը, ըսաւ.

— «Եկէք նայիմ ի՛նչ կուզէք աշխարհիս
վրայ իմ թակա՛օրութիւն ալ ուղէք՝ կու ձսամ»:

129. Ըսին. «Քու թակա՛օրութիւնը բա-
րով ըլլայ քեզի, մեզի թագաւորութիւնն պէտք

՝ Յնա ց-ի կանանը՝ համար 58, 110 եւն: